

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ НОТАРІУСА ТА МЕДІАТОРА

Мироненко Марина Олександрівна,

orcid.org/0000-0002-7936-5242

аспірант кафедри конституційного і адміністративного права
Державного університету «Київський авіаційний інститут»

У статті проведено порівняльний аналіз професійної етики нотаріуса та медіатора у контексті розвитку інституту нотаріальної медіації. Досліджено особливості морально-етичних вимог до представників обох професій з урахуванням відмінностей їхнього правового статусу. Розглянуто специфіку нормативного регулювання професійної етики нотаріусів, яке характеризується централізованим підходом із затвердженням загальнодержавних стандартів, та медіаторів, де превалює саморегуляція через професійні об'єднання. Виявлено спільні етичні принципи (незалежність, неупередженість, конфіденційність) та різні механізми їх реалізації у практичній діяльності. Проаналізовано дуалістичну природу статусу нотаріуса та її вплив на формування етичних стандартів. Досліджено роль медіатора як незалежного фасилітатора комунікації між сторонами конфлікту. Розкрито особливості відповідальності за порушення етичних норм у обох професійних спільнотах. Охарактеризовано систему дисциплінарної відповідальності нотаріусів та самоврядні механізми контролю етичної поведінки медіаторів.

Обґрунтовано необхідність розробки спеціального етичного кодексу для нотаріусів-медіаторів. Доведено, що механічне поєднання існуючих етичних вимог є недостатнім для ефективного функціонування нового інституту. Запропоновано шість ключових принципів, які мають бути включені до такого кодексу: посилені гарантії неупередженості з урахуванням публічно-правового статусу нотаріуса, збалансоване дотримання законності при забезпеченні гнучкості процедур, комплексне забезпечення доступності послуг для всіх категорій громадян, додаткові гарантії добровільності участі з огляду на авторитет нотаріуса, спеціальні механізми захисту конфіденційності при документальному оформленні результатів медіації та усвідомлення подвійної відповідальності – перед законом і перед сторонами спору. Розглянуто практичні аспекти впровадження кожного з принципів та можливі механізми їх реалізації. Окреслено необхідність етичного регулювання взаємодії нотаріусів-медіаторів, рекламування послуг та створення системи дисциплінарної відповідальності за порушення етичних норм. Обґрунтовано важливість розвитку етичних засад нотаріальної медіації як необхідної умови для підвищення якості юридичних послуг та зміцнення довіри суспільства до зазначеного нового правового інституту.

Ключові слова: нотаріус, медіатор, професійна етика, деонтологія, нотаріальна медіація, конфіденційність, етичний кодекс.

Myronenko Maryna. Comparative analysis of professional ethics of a notary and a mediator

The article presents a comparative analysis of the professional ethics of notaries and mediators in the context of the development of the institution of notarial mediation. The peculiarities of moral and ethical requirements for representatives of both professions are examined, taking into account differences in their legal status. The specifics of normative regulation of notaries' professional ethics, characterized by a centralized approach with the approval of nationwide standards, and mediators, where self-regulation through professional associations prevails, are considered. Common ethical principles (independence, impartiality, confidentiality) and different mechanisms of their implementation in practical activities are identified. The dualistic nature of the notary's status and its influence on the formation of ethical standards is analyzed. The

role of the mediator as an independent facilitator of communication between parties in conflict is examined. The features of liability for violations of ethical norms in both professional communities are revealed. The system of disciplinary responsibility of notaries and self-governing mechanisms for controlling the ethical behavior of mediators are characterized.

The necessity of developing a special ethical code for notaries-mediators is substantiated. It is proven that a mechanical combination of existing ethical requirements is insufficient for the effective functioning of the new institution. Six key principles are proposed for inclusion in such a code: enhanced guarantees of impartiality considering the notary's public-legal status, balanced adherence to legality while ensuring procedural flexibility, comprehensive accessibility of services for all categories of citizens, additional guarantees of voluntary participation given the notary's authority, special mechanisms for protecting confidentiality in documenting mediation results, and awareness of dual responsibility – to the law and to the parties in dispute. Practical aspects of implementing each principle and possible mechanisms for their realization are examined. The need for ethical regulation of interaction between notaries-mediators, service advertising, and creating a system of disciplinary responsibility for ethical violations is outlined. The importance of developing ethical foundations for notarial mediation is substantiated as a necessary condition for improving the quality of legal services and strengthening public trust in this new legal institution.

Key words: notary, mediator, professional ethics, deontology, notarial mediation, confidentiality, ethical code.

Виклад основного матеріалу.

Морально-етичні норми, що регламентують поведінку представників нотаріальної професії, формують відповідну систему професійної деонтології. Особливий характер діяльності нотаріуса як гаранта дотримання законності у сфері цивільного обігу зумовлює підвищений рівень вимог до його етичної свідомості та професійної репутації. Довіра суспільства до нотаріуса має виняткове значення. Зазначене можна пояснити тим, що він уповноважений засвідчувати юридичну силу документів та підтверджувати волевиявлення сторін. Тому етична відповідальність нотаріуса виходить за межі формального дотримання норм права і стає важливим регулятором професійної поведінки. Деонтологічні правила функціонують як самостійний регулятор професійної поведінки, попри тісний зв'язок із правовими нормами. На наш погляд, саме етичний компонент визначає якість та ефективність нотаріату як інституту превентивного правосуддя.

Публічно-правова природа нотаріальної діяльності визначає особливості професійної деонтології. А. Лила-Барська справедливо вказує на дуалістичний статус нотаріуса, який діє від імені держави, але не має статусу державного службовця, одночасно будучи представником вільної професії з повною особистою відповідальністю за свої дії [1, с. 133]. Подібна дуалістичність породжує унікальні моральні вимоги. Вони органічно поєднують елементи деонтології

публічної служби та вільної професії. Закон України «Про нотаріат» окреслює нотаріат як особливу систему органів і посадових осіб, що виконують функцію посвідчення прав та юридично значущих фактів, здійснюючи інші нотаріальні дії з метою забезпечення їх правової достовірності [2]. Вважаємо, що законодавче формулювання влучно відображає інституційну природу даної правової структури як унікального механізму превентивного правового захисту. Вона функціонує на перетині приватного та публічного права, гарантуючи стабільність цивільного обороту.

Фундаментальні принципи нотаріальної етики закріплені в спеціальних нормативних актах. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Правил професійної етики нотаріусів України» № 2039/5 від 07.06.2021, встановлює принципи: публічність, незалежність та неупередженість, законність, доступність, безпосередність, нотаріальна таємниця та конфіденційність, чесність, сумлінність, повага до професії [3]. Європейський кодекс нотаріальної етики доповнює наведений перелік такими орієнтирами, як лояльність, високі моральні якості, правова та технічна компетенція, заборона участі – повідомлення, обмеження щодо реклами та використання професійного позначення [4]. Гармонійне поєднання національних та міжнародних стандартів створює цілісну систему деонтологічних вимог до представників даної юридичної професії.

У контексті практичного застосування морально-етичних стандартів вартість уваги феномен самообмеження. О. Коротюк зауважує, що нотаріуси часто керуються принципом статті 19 Конституції України, який вимагає від посадових осіб діяти лише в межах повноважень, визначених законом [5, с. 186–187; 6]. Погоджуємось із міркуванням автора, що формально даний принцип не поширюється на нотаріусів. Водночас вважаємо, що його фактичне дотримання свідчить про високу правову культуру нотаріальної спільноти.

Етичні засади діяльності медіатора становлять окрему систему деонтологічних норм, які суттєво відрізняються від вимог до нотаріальної професії, що зумовлено відмінністю правового статусу, змістом функцій та принциповою різницею в ролі кожного з фахівців у правовій сфері. Так, специфіка професії медіатора полягає у сприянні комунікації між сторонами конфлікту з метою досягнення взаємоприйняттого рішення. Він не має владних повноважень і не приймає рішень від імені сторін. Медіатор створює умови для відкритого спілкування, де учасники конфлікту можуть самостійно знайти прийнятне для всіх вирішення. Даний підхід вимагає чітко визначених етичних норм, що забезпечують прозорість і довіру до процедури. Такі норми виходять за межі стандартних процедурних рамок. Медіатор, на відміну від нотаріуса, не діє від імені держави, а виконує моральну місію – сприяє формуванню культури мирного врегулювання суперечок. Зазначена мета потребує від нього високого рівня етичної самосвідомості та постійного дотримання професійних стандартів. Як зазначає дослідниця К. Токарева, систематизація таких норм є обов'язковою умовою ефективного функціонування інституту медіації, оскільки саме вони забезпечують довіру до процедури й сприяють формуванню миротворчого потенціалу в суспільстві [7, с. 75]. Відтак, етична відповідальність медіатора поширюється не лише на конкретний спір, а й на загальну культуру вирішення суперечностей у суспільстві.

Законодавче регулювання етичних стандартів медіаційної діяльності має певні особливості порівняно з нотаріальною практикою. П. 1 ч. 1 ст. 12 Закону України

«Про медіацію» встановлює обов'язок медіатора дотримуватись правил проведення медіації та кодексу професійної етики, відображаючи високі очікування суспільства щодо моральних якостей представників даної професії. Водночас законодавець не розробив типовий кодекс чи рекомендації, а згідно з ч. 1 та ч. 2 ст. 13 зазначеного Закону, делегував повноваження формування етичних стандартів професійним об'єднанням медіаторів [8]. Такий механізм значно контрастує з централізованим регулюванням етики нотаріусів, визначеним Наказом Міністерства юстиції України № 2039/5 від 07.06.2021, де етичні норми затверджуються на загальнодержавному рівні з уніфікованим застосуванням для всіх представників професії [3]. Особливо вартим уваги вважаємо закріплене в законі положення про самостійне визначення об'єднаннями медіаторів порядку притягнення до відповідальності за етичні порушення. Показовою реалізацією даного механізму є практика Національної асоціації медіаторів України. Процедура розгляду скарг на порушення Кодексу етики медіатора може призвести до виключення фахівця з реєстру за доведені серйозні етичні проступки, зокрема розголошення конфіденційної інформації чи втрату нейтральності без самовідводу 9].

Подібна саморегуляція формує унікальну модель професійного контролю, що спирається на колегіальне оцінювання етичності дій медіатора фаховою спільнотою. Вважаємо, що такий підхід має свою специфіку порівняно з моделлю дисциплінарної відповідальності в нотаріальній практиці, де встановлено чітку градацію стягнень за порушення етичних норм – від зауваження і попередження до ініціювання анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю. При цьому порядок застосування таких заходів регламентується Нотаріальною палатою України, що поєднує елементи державного і самоврядного контролю.

Базові принципи медіації, закріплені законодавцем у ст. 3 профільного закону, утворюють фундамент професійних цінностей медіаторів. Аналізуючи нормативні положення, можна виокремити шість основних засад: добровільність, конфіденцій-

ність, нейтральність, незалежність та неупередженість фахівця, самовизначення і рівність прав учасників процедури [8]. Принцип добровільності набуває в медіації особливого звучання, надаючи сторонам змогу в будь-який момент ініціювати чи припинити процес, що суттєво відрізняється від нотаріальної практики з її чітко регламентованими обов'язковими процедурами. Вважаємо, що вимоги неупередженості формують спільне підґрунтя для обох професій, проте у медіації вони набувають особливої гостроти через роботу посередника у середовищі активного протистояння інтересів. Порівняльний аналіз вимог щодо конфіденційності демонструє ширший діапазон захисту інформації при медіації – охороні підлягають не лише фактичні дані, а й сам процес комунікації та напрацьовані матеріали. Найбільш характерною відмінністю, на наш погляд, є принцип самовизначення – медіатор лише фасилітує процес пошуку рішення, не отримуючи владних повноважень, тоді як нотаріус діє як посадова особа, що посвідчує юридичні факти від імені держави.

Таким чином, етичні вимоги до нотаріусів і медіаторів мають багато спільного, зокрема орієнтацію на незалежність, неупередженість і конфіденційність. Проте способи реалізації цих принципів істотно відрізняються. У професійній діяльності нотаріус зосереджений на забезпеченні законності, дотриманні процедур і юридичній безпеці документів. Для медіатора головним є налагодження діалогу між сторонами, вибудова довіри та підтримання балансу інтересів у вже наявному конфлікті. Така відмінність зумовлена різною функціональною природою обох професій. Вона вимагає створення нової етичної моделі, яка гармонійно поєднуватиме обидва підходи в практиці фахівця, що поєднує функції нотаріуса і медіатора.

Зіставлення етичних засад двох професій переконливо демонструє необхідність розробки спеціального Кодексу професійної етики нотаріуса-медіатора. На нашу думку, такий документ дозволить гармонізувати подекуди суперечливі вимоги до представників обох професійних сфер та сформувати цілісну деонтологічну концепцію нотаріальної медіації. Важливо

при цьому не просто механічно поєднати етичні стандарти нотаріату та медіації, а створити якісно новий етичний фундамент, що враховуватиме специфіку інтегрованої діяльності. Кодекс має стати не лише формальним переліком обов'язків та заборон, а й відображати філософію нового інституту, заснованого на поєднанні публічно-правових гарантій нотаріату з гнучкістю та клієнтоорієнтованістю медіаційних процедур.

Кодекс професійної етики нотаріуса-медіатора має врахувати подвійну природу його діяльності та передбачити механізми подолання потенційних етичних дилем. Вважаємо, що особливої уваги потребують шість ключових принципів.

1. *Посилені гарантії неупередженості* з огляду на публічно-правовий статус нотаріуса виступають фундаментальною вимогою для нотаріуса-медіатора. Такий статус накладає додаткову відповідальність на фахівця, оскільки виникає ризик сприйняття його як представника влади. Нотаріус-медіатор повинен докладати подвійних зусиль для демонстрації своєї нейтральності. Можливим практичним втіленням принципу є заборона проведення медіації між сторонами, для яких він здійснював нотаріальні дії протягом попереднього року.

2. *Збалансоване дотримання законності при забезпеченні гнучкості медіаційної процедури* вимагає специфічного підходу. Нотаріус-медіатор постійно балансує між суворим дотриманням правових норм та необхідністю забезпечити гнучкість переговорного процесу. Його завданням стає недопущення угод, які суперечать закону, проте без обмеження творчого пошуку рішень сторонами. По-перше, попередня юридична оцінка пропозицій допоможе уникнути незаконних домовленостей. По-друге, надання інформації про правові наслідки дозволить сторонам самостійно оцінити ризики обраного шляху.

3. *Комплексне забезпечення доступності послуг* для всіх категорій громадян передбачає усунення фінансових, фізичних та інформаційних бар'єрів. Нотаріуси-медіатори мають забезпечити приміщення, доступні для осіб з інвалідністю. Важливим елементом, на наш погляд, є впровадження диференційованої тарифної політики для

соціально вразливих груп. Доречним буде встановлення декількох безкоштовних годин консультацій на місяць для малозабезпечених громадян.

4. Додаткові *гарантії добровільності* з урахуванням авторитету нотаріуса потребують особливої уваги через ризик сприйняття його рекомендацій як обов'язкових. Нотаріус-медіатор має постійно підкреслювати консультативний характер своїх пропозицій та право сторін відмовитись від процедури. Письмове інформування про добровільність участі перед початком медіації дозволить мінімізувати психологічний тиск авторитету нотаріуса як представника юридичної професії.

5. *Спеціальні механізми захисту конфіденційності* при документальному оформленні результатів медіації вимагають розробки особливих процедур. Нотаріус, що проводить медіацію, повинен чітко розділяти записи, зроблені під час сесій, та офіційну документацію. Робочі нотатки підлягають знищенню після завершення процедури. Також вважаємо, що доречно забезпечити окреме зберігання медіаційних документів з обмеженим доступом навіть для працівників нотаріальної контори.

6. *Усвідомлення подвійної відповідальності – перед законом і перед сторонами спору* – формує ядро етичної свідомості нотаріуса-медіатора. Фахівець несе відповідальність перед державою за дотримання законності та перед сторонами за забезпечення їхнього права на самовизначення. Нотаріус, що проводить медіацію, обов'язково має проходити регулярну супервізію для виявлення неусвідомлених етичних порушень та уникнення професійного вигорання.

Кодекс має регламентувати також професійну взаємодію, особливості рекламування послуг і відповідальність за порушення норм. Необхідно закріпити етичні стандарти конкуренції та співпраці між нотаріусами-медіаторами, з урахуванням

ризиків недобросовісного перехоплення клієнтів і демпінгу. Регулювання реклами медіаційних послуг вимагає зваженого підходу. Потрібен баланс між стриманістю, що традиційно властива сфері нотаріату, та необхідністю поширення інформації про новий інститут серед населення. Варто передбачити чіткий механізм дисциплінарної відповідальності за порушення етичних норм, який враховуватиме серйозність проступку, його наслідки для сторін і репутаційні ризики для фахового середовища. Комплексне регулювання всіх зазначених аспектів дозволить створити цілісну систему етичних орієнтирів і підвищить довіру до медіації в нотаріальній сфері.

Висновки. Порівняльний аналіз професійної етики нотаріуса і медіатора вказує на потребу переосмислити деонтологічні засади під час поєднання медіаційної функції з нотаріальною практикою. Злиття двох етичних систем формує нові морально-ціннісні орієнтири. У згаданих орієнтирах поєднуються об'єктивність і формалізм нотаріальної діяльності та гнучкість і комунікативна спрямованість медіації. Впровадження спеціалізованого Кодексу професійної етики нотаріуса-медіатора стає імперативом розвитку нового інституту, здатного ефективно забезпечити захист прав громадян як шляхом превентивного правосуддя, так і через врегулювання вже наявних конфліктів. Основу професійної поведінки повинні становити гарантії неупередженості, законність, доступність послуг, добровільність участі, захист конфіденційної інформації та усвідомлення подвійної відповідальності. Необхідно враховувати моральні засади професійної взаємодії між фахівцями. Слід переглянути правила щодо рекламування послуг. Потрібна реформа дисциплінарної відповідальності. Зазначені елементи формуватимуть довіру суспільства до нової форми нотаріальної діяльності з медіаційною функцією.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лиля-Барська А. Про публічно-правовий статус нотаріуса в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 1. С. 130–134.
2. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII : станом на 10 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення: 01.04.2025).

3. Про затвердження Правил професійної етики нотаріусів України : Наказ М-ва юстиції України від 07.06.2021 № 2039/5 : станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0759-21#Text> (дата звернення: 01.04.2025).
4. Європейський кодекс нотаріальної етики. *Нотаріальна палата України*. URL: <https://при.ua/wp-content/uploads/2018/01/Європейський-кодекс-нотаріальної-етики.pdf> (дата звернення: 01.04.2025).
5. Коротюк О.В. Нотаріус як спеціальний суб'єкт злочину : дис. ... канд. юрид. наук : 12:00:08. Київ, 2014. 238 с.
6. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 02.04.2025).
7. Токарева К. Теоретико-правовий аналіз етичних засад діяльності медіатора. *Вісник АПСВТ*. 2020. № 3-4. С. 70–79.
8. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 02.04.2025).
9. Кодекс професійної етики медіатора : від 19.02.2022. URL: <https://namu.com.ua/ua/downloads/organisationdocs/Кодекс-етики-2022-станом-на-23.02.2022.pdf> (дата звернення: 02.04.2025).